

INHOUD

Inleiding	9
1. Multinationale ondernemingen en internationaal recht	13
Het argument tegen maatschappelijke verantwoordelijkheid voor ondernemingen	17
Het argument voor meer maatschappelijke verantwoordelijkheid voor ondernemingen	21
De macht van de consument	22
Ondernemingen gevoelig voor de mening van de consument	26
Intellectuele eerlijkheid	30
Selectieve verontwaardiging	32
De onontbeerlijke rol van de overheid	33
Lokale regulering	35
Internationale normen	36
Afdwinging van internationale normen	38
Vrijwillige naleving van internationale normen	40
Olie en mijnbouw	42
Transparantie en verdeling van olieopbrengsten	43
Bloeddiamanten	45
Private gedragscodes	46
Toeleveranciers	47
De internationale aansprakelijkheid van multinationals	48

INHOUD

De ontwerpnormen van de VN-Subcommissie Mensenrechten	50
Het rapport van de Speciale Vertegenwoordiger van de VN-Secretaris-Generaal voor Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen	52
De aansprakelijkheid van de multinationale onderneming: het doorbreken van de afzonderlijke rechtspersoonlijkheid	53
‘Invloedssfeer’	57
Afdwinging van internationale normen door westerse landen	59
De beschermingsverantwoordelijkheid van westerse landen	60
Internationale rechtbanken	63
Nationale westerse rechtbanken	64
Welke normen toepassen?	66
De verantwoordelijkheid van multinationale ondernemingen: poging tot besluit	69
Bibliografie	74
2. Handel versus milieu	77
Handelsliberalisering in de Wereldhandelsorganisatie	78
De WTO en de publieke opinie	80
De voordelen van vrijhandel voor het milieu	81
De nadelen van vrijhandel voor het milieu	83
Actoren voor globaal beleid inzake milieu en handel	85
Handelsbelemmeringen voor milieudoelinden	86
Artikel XX GATT	88
WTO-geschillen over handel en milieu	89
Over tonijn en dolfijnen	90
Over garnalen en schildpadden	92
Milieuvriendelijke proces- en productiemethodes	95
Grenzen aan discriminatie op basis van proces- en productiemethodes	101
Een uitstapje naar arbeidsnormen	102

INHOUD

Conflicten tussen WTO-regels en multilaterale milieuakkoorden	104
Internationale geschillenbeslechting inzake milieu	106
Hoe conflicten tussen WTO-akkoorden en milieuakkoorden oplossen?	107
De Dohaonderhandelingen over de verhouding tussen handel en milieu	109
Verwijzen naar milieuakkoorden in GATT?	110
Handel en milieu: twee gescheiden sferen?	112
Verzoening van handel en milieu: andere opties dan een wijziging van GATT	113
Biotechnologie	116
De beslissing van het WTO-panel in het Biotechnologiedispuut (2006)	121
Klimaatverandering	124
Liberalisering van de handel in klimaatvriendelijke goederen	128
Vrijhandel en cultuur	129
Handel en ontwikkeling	133
Besluit: vrijhandel versus milieu versus ontwikkeling	135
Bibliografie	141
3. Afsluitende bemerkingen	145
Noten	151